

Andrzej Chróścicki

Umowa ubezpieczenia po nowelizacji kodeksu cywilnego Komentarz

praktyczne komentarze

Oficyna

a Wolters Kluwer business

**Umowa ubezpieczenia
po nowelizacji
kodeksu cywilnego
Komentarz**

Andrzej Chróścicki

Umowa ubezpieczenia po nowelizacji kodeksu cywilnego Komentarz

praktyczne komentarze

Oficyna
a Wolters Kluwer business

Wydawca:
Izabela Dorf

Korekta:
Katarzyna Szubińska

Skład, łamanie:
JustLuk, Łukasz Drzewiecki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., Warszawa 2008

ISBN: 978-83-7526-611-5

Wydane przez:
Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Redakcja Książek
01-231 Warszawa, ul. Płocka 5a
tel. (022) 535 80 00
31-156 Kraków, ul. Zacisze 7
tel. (012) 630 46 00
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl
Księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	7
Wprowadzenie	9
Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny	13
Dział I	
Przepisy ogólne	14
Art. 805. [Przedmiot umowy ubezpieczenia]	14
Art. 806. [Wypadek ubezpieczeniowy]	27
Art. 807. [Ogólne warunki ubezpieczenia].....	31
Art. 808. [Ubezpieczenie na cudzy rachunek]	33
Art. 809. [Dokument ubezpieczenia].....	38
Art. 810. (uchylony).	47
Art. 811. [Warunki ubezpieczenia odmienne od oferty].....	50
Art. 812. [Odstąpienie i wypowiedzenie umowy ubezpieczenia]	55
Art. 813. [Zwrot składki]	76
Art. 814. [Odpowiedzialność ubezpieczyciela]	81
Art. 815. [Istotne informacje dotyczące ubezpieczenia]	86
Art. 816. [Zmiana wysokości składki związana ze zmianą okoliczności].....	89
Art. 817. [Termin spełnienia świadczenia przez ubezpieczyciela].....	92
Art. 818. [Obowiązek powiadomienia o wypadku ubezpieczeniowym]	97
Art. 819. [Przedawnienie roszczeń]	100
Art. 820. [Ubezpieczenia morskie i reasekuracja].....	107

Dział II

Ubezpieczenia majątkowe	108
Art. 821. [Przedmiot ubezpieczenia majątkowego]	108
Art. 822. [Ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej]	111
Art. 823. [Zbycie przedmiotu ubezpieczenia]	127
Art. 824. [Granice odpowiedzialności ubezpieczyciela]	130
Art. 824¹. [Suma ubezpieczenia a wysokość szkody]	131
Art. 825. (skreślony)	135
Art. 826. [Obowiązki ubezpieczającego w razie zajścia wypadku]	135
Art. 827. [Przesłanki braku odpowiedzialności ubezpieczyciela]	137
Art. 828. [Cesja roszczeń ubezpieczeniowych]	146

Dział III

Ubezpieczenia osobowe	148
Art. 829. [Przedmiot ubezpieczenia osobowego]	148
Art. 830. [Dopuszczalność wypowiedzenia umowy]	151
Art. 831. [Osoby uprawnione do sumy ubezpieczenia]	155
Art. 832. [Bezskuteczność wskazania uprawnionego]	157
Art. 833. [Świadczenie ubezpieczeniowe w przypadku samobójstwa]	157
Art. 834. [Wiadomości nieprawdziwe lub zatajone]	158
Art. 384 [Obowiązek doręczenia ogólnych warunków ubezpieczenia]	159

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny – tekst	177
---	-----

Literatura	197
-------------------------	-----

Akty prawa wspólnotowego	199
---------------------------------------	-----

WYKAZ SKRÓTÓW

Źródła prawa

- k.c. – ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 93 z późn. zm.)
- k.p.c. – ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296 z późn. zm.)
- p.p.m. – ustawa z dnia 12 listopada 1965 r. – Prawo prywatne międzynarodowe (Dz. U. Nr 46, poz. 290 z późn. zm.)
- u.d.u. – ustawa z dnia 22 maja 2003 r. o działalności ubezpieczeniowej (Dz. U. Nr 124, poz. 1151 z późn. zm.)
- u.ś.u.d.e. – ustawa z dnia 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną (Dz. U. Nr 144, poz. 1204 z późn. zm.)

Organy orzekające

- ETS – Europejski Trybunał Sprawiedliwości
- SA – Sąd Apelacyjny
- SN – Sąd Najwyższy
- TK – Trybunał Konstytucyjny

Czasopisma

- PiP – Państwo i Prawo
- TPP – Transformacje Prawa Prywatnego

WYKAZ SKRÓTÓW

Orzecznictwo

Biul. SN	– Biuletyn Informacyjny Sądu Najwyższego
Lex	– System Informacji Prawnej „Lex OMEGA”
OSA	– Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSNC	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OSNCP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izby Cywilnej, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSNP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych
OSP	– Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPika	– Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
OTK-A	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego; zbiór urzędowy, Seria A

Publikatory

Dz. U.	– Dziennik Ustaw
--------	------------------

Inne

EWG	– Europejska Wspólnota Gospodarcza
OWU	– ogólne warunki ubezpieczenia

WPROWADZENIE

Uchwalona przez Sejm 7 marca 2007 r. nowelizacja unormowania w kodeksie cywilnym umowy ubezpieczenia stanowi konieczne uzupełnienie reformy prawa ubezpieczeń gospodarczych, której dokonano przez wydanie w dniu 22 maja 2003 r. czterech ustaw: o działalności ubezpieczeniowej, o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczeń Komunikacyjnych, o nadzorze ubezpieczeniowym i emerytalnym oraz Rzeczniku Ubezpieczonych, o pośrednictwie ubezpieczeniowym. Wszystkie weszły w życie 1 stycznia 2004 r.

Cel zasadniczych zmian w zakresie unormowania umowy ubezpieczenia był dwojaki: potrzeba zasadniczej zmiany uregulowań umowy ubezpieczenia w warunkach gospodarki rynkowej oraz powrót do źródeł tej umowy, a więc przywrócenie jej cywilnoprawnego charakteru i zbliżenie do instytucji prawa prywatnego.

Przepisy kodeksu cywilnego z 1964 r. o umowie ubezpieczenia uwzględniały socjalistyczne stosunki społeczne i gospodarcze istniejące w chwili jego uchwalania. Opierały się one na określonych założeniach systemowych w postaci:

- 1) monopolu w zakresie prowadzenia działalności ubezpieczeniowej, realizowanego przez dwa państwowe podmioty PZU i Warta, których zakresy działalności były ściśle rozdzielone;
- 2) uregulowanie umowy ubezpieczenia w zakresie gospodarczym dotyczyło tylko potrzeb obrotu uspołecznionego, zapewniając swobodę regulowania stosunków ubezpieczeniowych w tym obrocie w drodze ogólnych warunków ubezpieczenia;

- 3) umowy ubezpieczenia dotyczące ludności wymagały uregulowania przepisami obowiązującymi bezwzględnie, z dopuszczeniem wyjątków przewidzianych tylko w ustawie, gdyż przepisy te miały za zadanie zapewnienie ubezpieczającym minimum ochrony w stosunku do ubezpieczyciela będącego monopolistą.

Dotychczasowe relacje między stronami umowy ubezpieczenia, pomimo obowiązywania w prawie cywilnym zasady równości stron stosunku prawnego, przypominały relacje między urzędem a chronionym petentem, gdzie nie było właściwej symetrii rozłożenia praw i obowiązków. W takim stanie rzeczy prawo ubezpieczeniowe wyrażane w postaci regulacji umowy ubezpieczenia bardziej było zbliżone do prawa administracyjnego, niż do prawa cywilnego.

Po dokonanej nowelizacji nastąpił powrót do relacji symetrycznych między stronami umowy, co oznacza m.in. wzmocnienie pozycji ubezpieczającego bez nadmiernego forsowania norm prokonsumentkich.

W fazie wstępnej rozważono kwestię drogi realizacji zamierzenia nowelizacyjnego, biorąc pod uwagę dwie możliwości: nowelizację kodeksu cywilnego albo wydanie odrębnej ustawy o umowie ubezpieczenia. Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego opowiedziała się za znowelizowaniem kodeksowych przepisów o umowie ubezpieczenia, a to ze względu na rolę kodeksu, który powinien zawierać, jak to było od początku, ramową regulację umowy ubezpieczenia jako umowy o ogromnej doniosłości społecznej i gospodarczej.

Realizacja tego zamierzenia nie stoi oczywiście na przeszkodzie wydawaniu, w miarę pojawiających się potrzeb, odrębnych ustaw – jak to się stało przy regulowaniu np. ubezpieczeń obowiązkowych. Równocześnie projektowana nowelizacja jest dopełnieniem zmian, jakie zostały dokonane w kodeksowej regulacji stosowania wzorców umów, bowiem ogólne warunki umów ubezpieczenia, jakimi posługują się wszystkie zakłady ubezpieczeń, są wzorcami z art. 384 k. c. w brzmieniu, jakie obowiązują od dnia 1 lipca 2000 r.

W dokonanej nowelizacji uwzględniono założenie zachowania zgodności z dorobkiem Unii Europejskiej (*acquis communautaire*),

w którym dominuje idea ochrony interesów ubezpieczającego (ubezpieczonego).

Na osobne podkreślenie zasługuje przy tym ta szczególna okoliczność, że niektóre układy podmiotowe stosunków ubezpieczenia (ubezpieczenie na cudzy rachunek, ubezpieczenie na korzyść osoby trzeciej, ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej) angażują interes nie tylko ubezpieczającego, jako strony umowy, ale przede wszystkim osoby trzeciej. Z tej przyczyny szczególna ochrona obejmuje nie tylko ubezpieczającego, jako typowo „słabszą” stronę umowy, ale i ubezpieczonego, uposażonego i poszkodowanego, to ich bowiem interes jest w istocie przedmiotem ubezpieczenia bądź też ma zostać zaspokojony przez ubezpieczyciela.

Po drugie, uwzględniono w nowelizacji szeroko już stosowane w prawie polskim (a przejęte z dorobku prawa wspólnotowego) przejawy troski o przejrzystość umownego stosunku ubezpieczenia sprzyjającą realizacji podstawowego prawa konsumenta do informacji i odpowiadające temu obowiązki ubezpieczyciela (zakładu ubezpieczeń).

W ubezpieczeniach majątkowych dokonano bardzo ważnej zmiany istotnej dla prowadzenia działalności w ramach gospodarki rynkowej. Powrócono do koncepcji ubezpieczeń majątkowych jako ubezpieczeń interesu majątkowego ubezpieczającego, a nie koncepcji ubezpieczenia mienia. Interesem majątkowym zaś jest każdy interes majątkowy, który daje się ocenić w pieniądzu i nie jest sprzeczny z prawem.

Warszawa, listopad 2007

Andrzej Chróścicki

USTAWA

z dnia 23 kwietnia 1964 r.

Kodeks cywilny

(Dz. U. Nr 16, poz. 93; zm.: Dz. U. z 1971 r. Nr 27, poz. 252; z 1976 r. Nr 19, poz. 122; z 1982 r. Nr 11, poz. 81, Nr 19, poz. 147, Nr 30, poz. 210; z 1984 r. Nr 45, poz. 242; z 1985 r. Nr 22, poz. 99; z 1989 r. Nr 3, poz. 11, Nr 33, poz. 175; z 1990 r. Nr 34, poz. 198, Nr 55, poz. 321, Nr 79, poz. 464; z 1991 r. Nr 107, poz. 464, Nr 115, poz. 496; z 1993 r. Nr 17, poz. 78; z 1994 r. Nr 27, poz. 96, Nr 85, poz. 388, Nr 105, poz. 509; z 1995 r. Nr 83, poz. 417, Nr 141, poz. 692; z 1996 r. Nr 114, poz. 542, Nr 139, poz. 646, Nr 149, poz. 703; z 1997 r. Nr 43, poz. 272, Nr 115, poz. 741, Nr 117, poz. 751; z 1998 r. Nr 117, poz. 758, Nr 106, poz. 668; z 1999 r. Nr 52, poz. 532; z 2000 r. Nr 22, poz. 271, Nr 74, poz. 855 i 857, Nr 88, poz. 983, Nr 114, poz. 1191; z 2001 r. Nr 11, poz. 91, Nr 71, poz. 733, Nr 130, poz. 1450, Nr 145, poz. 1638; z 2002 r. Nr 113, poz. 984, Nr 141, poz. 1176; z 2003 r. Nr 49, poz. 408, Nr 60, poz. 535, Nr 64, poz. 592, Nr 124, poz. 1151; z 2004 r. Nr 91, poz. 870, Nr 96, poz. 959, Nr 162, poz. 1692, Nr 172, poz. 1804, Nr 281, poz. 2783; z 2005 r. Nr 48, poz. 462, Nr 157, poz. 1316, Nr 172, poz. 1438; z 2006 r. Nr 133, poz. 935, Nr 164, poz. 1166; z 2007 r. Nr 80, poz. 538, Nr 82, poz. 557, Nr 181, poz. 1287)

(wyciąg)

(...)

KSIEGA TRZECIA ZOBOWIAZANIA

(...)

Tytuł XXVII. UMOWA UBEZPIECZENIA

Dział I

PRZEPISY OGÓLNE

Art. 805. [Przedmiot umowy ubezpieczenia]

§ 1. Przez umowę ubezpieczenia ubezpieczyciel zobowiązuje się, w zakresie działalności swego przedsiębiorstwa, spełnić określone świadczenie w razie zajścia przewidzianego w umowie wypadku, a ubezpieczający zobowiązuje się zapłacić składkę.

§ 2. Świadczenie ubezpieczyciela polega w szczególności na zapłacie:

- 1) przy ubezpieczeniu majątkowym – określonego odszkodowania za szkodę powstałą w skutek przewidzianego w umowie wypadku;
- 2) przy ubezpieczeniu osobowym – umówionej sumy pieniężnej, renty lub innego świadczenia w razie zajścia przewidzianego w umowie wypadku w życiu osoby ubezpieczonej.

§ 3. Do renty z umowy ubezpieczenia nie stosuje się przepisów kodeksu niniejszego o rencie.

§ 4. Przepisy art. 3851–3853 stosuje się odpowiednio, jeżeli ubezpieczającym jest osoba fizyczna zawierająca umowę związaną bezpośrednio z jej działalnością gospodarczą lub zawodową.

1. Użycie przez ustawodawcę w definicji umowy ubezpieczenia zwrotu „w zakresie działalności swego przedsiębiorstwa” ma na celu ujednolichenie słowne kodeksowych umów zawieranych wyłącznie przez profesjonalistów, np. takich jak: umowa leasingu (art. 709¹ k.c.), umowa agencyjna (art. 758 k.c.), umowa komisu (art. 765 k.c.), umo-

wa przewozu (art. 774 k.c.), umowa spedycji (art. 794). Zwrot ten ma znaczenie systematyzujące, a jednocześnie jest spójny z przepisami o działalności ubezpieczeniowej w przedmiocie warunków wykonywania tej działalności (zezwolenie przy równoczesnym zakazie wykonywania działalności innego rodzaju).

Powyższa modyfikacja definicji umowy ubezpieczenia spotkała się z aprobatą w literaturze¹.

Podkreślenie kwalifikowanego charakteru umowy ubezpieczenia jest zgodne w tym zakresie nie tylko z regulacją działalności ubezpieczeniowej, lecz także z podobnymi rozwiązaniami w innych krajach członkowskich Unii Europejskiej. Należy jednak pamiętać, że taka systematyzacja umowy ubezpieczenia powinna się raczej odwoływać do umowy rachunku bankowego, która zgodnie z art. 725 k.c. jest zawierana przez bank bez określenia, że następuje to w zakresie przedsiębiorstwa banku. Istnieje istotna różnica pomiędzy wskazanymi wyżej umowami uregulowanymi w kodeksie cywilnym a umową ubezpieczenia. Żaden z podmiotów wskazanych w wymienionych umowach nie prowadzi działalności licencjonowanej, wykonywanej na podstawie odrębnej ustawy, tak jak ma to miejsce w przypadku działalności ubezpieczeniowej czy bankowej. Umowy ubezpieczenia lub umowy rachunku bankowego zawarte przez podmiot inny niż zakład ubezpieczeń lub bank są nieważne. Skoro zarówno zakład ubezpieczeń, jak i bank prowadzą z mocy odrębnych ustaw działalność, która wymaga prowadzenia przedsiębiorstwa, to dodawanie do definicji umowy ubezpieczenia dodatkowego zastrzeżenia odnoszącego się do działalności przedsiębiorstwa zakładu ubezpieczeń wydaje się zbędne, gdyż nie wnosi żadnego merytorycznego elementu tej definicji. Ponadto należy mieć na uwadze, że wyłączne prawo do zawierania umów ubezpieczenia przysługuje ubezpieczycielowi nie na podstawie kodeksu cywilnego, lecz na podstawie ustawy o działalności ubezpieczeniowej, która jest aktem prawnym właściwym do regulowania tej kwestii.

¹ Zob. D. Fuchs (w:) A. Koch, *Umowa ubezpieczenia. Aktualne problemy prawne*, Bydgoszcz-Poznań 2005, s. 45.